
„Uz temeljno uverenje da je teorija duboko politična i da učestvuje u načinu na koji promišljamo i gradimo svet, naš je cilj bio da javnosti predstavimo knjigu koja promovise kritičku politiku prijateljstva. Takođe, cilj nam je bio da u dijalog, neprestano sputavan i otežavan, uključimo teoretičare i teoretičarke sa Kosova i iz Srbije, ali i iz Albanije, proširujući tako domen pitanja koja nas međusobno povezuju... smatramo da je vreme da se ličnim angažmanom, afirmisanjem onih glasova unutar srpske i albanske kulture koji su delovali ili deluju na međusobnoj srodnosti i poštovanju, konstituiše tradicija, kojom bi se, nasuprot aktuelnom diskursu neprijateljstva, promovisali neki drugačiji odnosi.“

Iz Uvodnika

ISSN 1776-00-32417-00-0

9 788002 417066

Regionalni savez
Balkan

BETON

Projekat Granični Regionalni program za promociju
integriranja na zapadnom Balkanu (GRPP). Više informacija na:

www.rpp-zapadni-balkan.net/
www.facebook.com/RSPP.Balkan/
www.beton-cms.com/rpp

TON
B

FIGURA NEPRIJATELJA

preosmišljavanje srpsko-albanskih odnosa

FIGURA NEPRIJATELJA preosmišljavanje srpsko-albanskih odnosa

TON
B

FIGURA NEPRIJATELJA:
PREOSMIŠLJAVANJE SRPSKO-ALBANSKIH ODNOSA

Edicija TonB

FIGURA NEPRIJATELJA:
PREOSMIŠLJAVANJE SRPSKO-ALBANSKIH ODNOSA

Copyright © IFDT & KPZ Beton, Beograd 2015.

Ilustracija na naslovnici

Lazar Bodroža

Prevod sa albanskog jezika

Filip Vukadinović

Prevod sa engleskog jezika

Ana Sivački

Miloš Živanović

Aleksandar Pavlović

Urednici

Aleksandar Pavlović

Adriana Zaharijević

Gazela Pudar Draško

Rigels Halili

Ova studija je pripremljena kao deo projekta *Figura neprijatelja: preosmišljanje srpsko-albanskih odnosa* koji se sprovodi u okviru Regionalnog programa podrške istraživanjima u oblasti društvenih nauka na Zapadnom Balkanu (RRPP), koji vodi Univerzitet u Friburgu, uz finansijsku podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC). Mišljenja izneta u ovoj studiji su mišljenja autora i ne predstavljaju nužno mišljenja Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) niti Univerziteta u Friburgu.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Regional Research
Promotion Programme | Western Balkans

**UNI
FR**

UNIVERSITÉ DE FRIBOURG
UNIVERSITÄT FREIBURG

FIGURA NEPRIJATELJA

PREOSMIŠLJAVANJE SRPSKO-ALBANSKIH ODNOSA

Marija Mandić

Ana Sivački

Filološki fakultet

Univerzitet u Beogradu

Jezik i etno-politički sukob: Slučaj albanskog u savremenom Beogradu^{150*}

Apstrakt:

U radu se razmatra uticaj etno-političkog sukoba na upotrebu albanskog jezika u savremenom Beogradu. Prvo se daje opis albanske manjine u Srbiji, demografskih odlika, institucionalne mreže i upotrebe jezika. Polazeći od sociolingvističkog istraživanja koje je sprovedeno među albanskim govornicima u Beogradu, u radu se zatim analizira upotreba albanskog i njegova uslovljenost etno-političkim konfliktom.

Ključne reči:

sociolingvistika, studije konflikta, albanski jezik, srpski jezik, Beograd, upotreba jezika, jezička ideologija, sukob na Kosovu, višejezičnost

¹⁵⁰ * Istraživanje se sprovodi u okviru regionalnog projekta „Figuring out the enemy: re-imagining Serbian-Albanian relations“, koje je podržala Švajcarska agencija za razvoj i saradnju – SDC, u okviru Saveznog odseka za spoljne poslove, i u okviru projekta „Jezik, folklor, migracije na Balkanu“ (6p. 178010), koji finansira Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Višejezičnost u velikim gradovima: slučaj Beograda

Višejezičnost je već neko vreme predmet akademskog interesovanja. Gupta (Gupta, 2000) tvrdi da višejezične prakse mogu poslužiti kao osnova za razlikovanje tipova grada. S jedne strane, 'pravi kosmopolisi' jesu gradovi u kojima „nema nijedne dominantne etnolingvističke grupe, i u kojoj je model lingvističke interakcije govornika određen višestrukošću“; to se odnosi na Singapur i druge velike gradove Srednjeg istoka i Azije (Gupta, 2000, 109 – prevod MM). S druge strane, u velikim trgovačkim, globalnim gradovima – npr. Londonu, Hong Kongu ili Njujorku – od većine se ne očekuje da menja svoj model interakcije kao odgovor na višejezični život grada, pa stoga u njima jednojezične ideologije još uvek preovlađuju (isto). Uporište jednojezičnih ideologija nalazi se u Evropi, u kojoj jednakosti „jezik – nacija – država“ i ideologija standardnog jezika predstavljaju dominantne društvene paradigme (Milroy, Milroy, 1985). Ipak, višejezičnost je dobila privilegovano mesto u političkoj agendi Evropske unije. Najznačajniji evropski dokument koji definiše jezičku politiku je tako Evropska povelja za manjinske i regionalne jezike iz 1992, koji je Unija Srbije i Crne Gore ratifikovala 15. februara 2006. godine.¹⁵¹

Višejezične prakse u savremenom Beogradu svakako su se razvijale pod uticajem velike društveno-političke krize koja je potresala grad, državu i region tokom devedesetih godina. Naime, tokom devedesetih godina dvadesetog veka, grad i njegovo stanovništvo su doživeli kravi raspad Jugoslavije, autoritarni i nacionalistički režim Slobodana Miloševića, ratove u susednoj Hrvatskoj i Bosni, ekonomske sankcije Srbiji, koje su izglasale Ujedinjene nacije 1992. godine, jednu od najgorih hiperinflacija u istoriji. Krajem devedesetih godina, izbio je vojni srpsko-albanski sukob na Kosovu, koji se završio NATO-ovim bombardovanjem Srbije, padom Miloševića i odvajanjem Kosova i Metohije od Srbije. Politička i društvena kriza uzrokovala je masovne prinudne i dobrovoljne migracije iz zemlje i Beograda, kao i nove prilive stanovništva. Ove okolnosti doprinele su etničkoj homogenizaciji zemlje i grada, i nisu bile podsticajne za razvoj višejezičnog života grada.

Što se tiče jezika koji se govore u gradu, mogu se razlikovati manjinski jezici koji su tradicionalno prisutni u Beogradu, kao mađarski, albanski, romski, rumunski, grčki i dr.,¹⁵² i novi imigrantski jezici, kao npr. kineski.¹⁵³ Pored toga, govore se i tzv. 'svetski jezici', kao engleski, nemački, francuski, ruski, španski, italijanski, i dr., pri čemu je engleski *lingua franca*.

¹⁵¹ Up. Evropska povelja za manjinske i regionalne jezike; http://www.coe.org.rs/REPOSITORY/2858_european_charter_for_regional_or_minority_languages.pdf /posećeno 21.03.2015/

¹⁵² Mogli bi se isto tako dodati hrvatski, bosanski, crnogorski, bunjevački, koji su zvanično priznati; međutim, oni su zapravo standardne varijante jednog jezika, koji je zasnovan na južnoslovenskom štokavskom dijalektu, poznatom u bivšoj Jugoslaviji pod zvaničnim nazivom srpskohrvatski jezik (up. Kordić, 2010); pored njih, u Beogradu se govore i slovenački, makedonski, goranski i drugi jezici. Pored toga, treba istaći da su još dva jezika pripadala tradicijskim etnolingvističkim zajednicama u Beogradu, nestala su nakon Drugog svetskog rata, i to su judeo-španski jezik sefardskih Jevreja (up. Вучина Симоновић, Филиповић, 2009) i nemački koji je govorila nemačka manjina.

¹⁵³ Ne postoji pouzdan podatak koliko Kineza živi u Beogradu i Srbiji. Nezvanično, u Beogradu živi između 10.000 i 20.000 Kineza; oni su počeli da migriraju u Srbiju tokom devedesetih. Novobeogradski blok 70 je kolokvijalno poznat kao Kineska četvrt; <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/288403/Kako-zive-Kinezi-u-Beogradu/posecen> 21.03.2015/

Sukob i jezik: bliska veza?

Kolektivni identitet i sukob tesno su povezani jedno s drugim, a jezik je zasigurno jedan od najvažnijih markera kolektivnog identiteta. Tako, jezik može doprineti razvoju sukoba, može se zbog sukoba širiti ili biti potisnut, a može se koristiti potpuno nezavisno od sukoba (Wright, 1998; Smith, 1998). Budući da su u Evropi nacionalni jezici postali najznačajnija sredstva nacionalne kulturne reprodukcije, Čergo (Csergo, 2007, 6) tvrdi da je evropski nacionalizam doprineo stvaranju novog koncepta lingvističke teritorijalnosti, za koga je osobeno očekivanje da je nacionalni prostor omeđen nacionalnim jezikom. Čergo ističe: „Da bi se obezbedio kontinuitet posedovanja, nacionalni jezik povezuje ljude s nacionalnim prostorom putem socijalizacije, i to obrazovnim sistemom u kome obrazovanje ima ulogu nacionalne ideologije. Glavne alatke za perpetuiranje nacionalne kulture su bile nacionalna književnost, nacionalna istoriografija i geografija, i nacionalni praznici, koji su takođe koristili nacionalni jezik da bi odali počast istoriji nacije“ (Csergo, 2007, 6 – prevod MM). Ipak, nacionalne manjine koje žive u okviru sistema nacija-država problematizuju zahteve za nedvosmislenom nacionalnom lojalnošću, homogenošću i jednim jednim nacionalnim jezikom. Manjine pozivaju na uključivanje njihovih jezika u javne ustanove, obrazovni sistem, kao i na institucionalne garancije koje jamče reprodukovanje manjinske kulture na manjinskom jeziku (Csergo, 2007, 8; Kymlicka, 2001).

Koristeći različite metodološke i teorijske pristupe, kao što su sociolingvistika i studije konflikta, ovaj rad se usredređuje na upotrebu albanskog u Beogradu. Na samom početku, opisana je albanska manjina u Srbiji, njene demografske odlike, ustanove i upotreba jezika. Zatim, rad analizira upotrebu albanskog u Beogradu na osnovu sociolingvističkog istraživanja, s posebnim osvrtom na uticaj srpsko-albanskog sukoba na Kosovu na upotrebu jezika. U radu se tvrdi da je upotreba albanskog jezika u Beogradu u velikoj meri otežana zbog sukoba na Kosovu, ali da, pored toga, postoji potencijal za poboljšanje i razvoj višejezičnosti i multikulturalizma u gradu.

Albanski govornici u Srbiji: popisi stanovništva

Postoje dve odnosno tri etno-lingvističke zajednice koje koriste albanski kao svoj manjinski jezik u Srbiji: etnički Albanci, Aškalije i/ili Egipćani. S jedne strane, Aškalije i Egipćani smatraju sebe posebnom etničkom grupom; s druge strane, ne slažu se oko imena zajednice i porekla (Marushiakova, 2001).¹⁵⁴ Ipak, pripadnici drugih etničkih zajednica identifikuju Aškalije i Egipćane uglavnom s Romima. Oni tako pripadaju grupi „hetero-identifikovanih Roma [koji] sebe često ne identifikuju kao Rome“ (Bunescu, 2014, 1).

Procena manjinskog stanovništva u Srbiji najviše se zasniva na popisima stanovništva. Uopšteno gledano, popisi su veoma kontroverzna društvena praksa, u

¹⁵⁴ Pripadnici Aškalija smatraju da balkanski Egipćani pripadaju njihovoj grupi, ali ne izvode svoje poreklo iz Egipta. Opet, balkanski Egipćani tvrde da su Aškalije deo njihove zajednice, koja potiče iz Egipta (Zemon).

čiju se verodostojnost još više sumnja u društvima koja su traumatizovana ratovima i etničkim konfliktima, kao što je to slučaj sa Srbijom i njenom albanskom manjinom. Brojčani podaci iz popisa se obično preobražavaju u ‘tvrde činjenice’ koje služe kao „moćno oružje u daljim političkim i diskurzivnim bitkama u eliti, kao i među manjinskim opozicionim pokretima“ (Gal, 1993, 338, Foucault, 1994). Popise stanovništva, stoga, treba koristiti kao izvore koji signaliziraju društvene trendove, treba ih gledati kroz prizmu nejednakih odnosa moći i političkih interesa većinskih i manjinskih grupa.

Procene broja etničkih Albanaca i albanskih govornika u srpskim popisima pokazuju kako se presecaju različiti politički interesi i odnosi moći u društvu. Popisi stanovništva Republike Srbije 1948–81. uključuju Kosovo i Metohiju, gde Albanci čine apsolutnu većinu. Budući da je albansko stanovništvo bojkotovalo popise 1991. i 2011, velike su brojčane varijacije između popisa 1981. i 1991, kao i između popisa 2002. i 2011. Broj albanskih govornika u 1991. godini zasniva se, stoga, na proceni koja se odnosi samo na južne srpske opštine Preševo i Bujanovac, u kojima većina Albanaca u Srbiji živi.

Tabela 1 – Albanska nacionalnost i albanski kao maternji jezik u Srbiji i Beogradu, prema popisima stanovništva (Попис становништва 2011, 16, 21; Statistički zavod Republike Srbije)

Godina popisivanja	Albanska nacionalnost – Srbija	Albanski maternji jezik – Srbija	Albanska nacionalnost – Beograd	Albanski maternji jezik – Beograd
1948	532.011	/		
1953	565.513	561.976	3.687	-
1961	699.772	684.166	8.262	-
1971	984.761	967.416	6.978	-
1981	1.303.034	1.309.197	8.212	-
1991*	78.281*	19.004*	5.370	-
2002	61.647	63.835	1.492	2.753
2011	5.809	10.040	1.252	3.832

Broj Albanaca u Beogradu značajno se povećava između 1960. i 1990, dok u periodu između 1990. i 2011. naglo opada. Porast broja albanskih govornika može se objasniti povoljnom političkom klimom, mogućnostima za zapošljavanje i industrijskim razvojem u tadašnjoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Opadanje broja albanskih govornika u Beogradu pak nastaje kao rezultat stalnog pogoršanja srpsko-albanskih političkih odnosa. Kriza u srpsko-albanskim odnosima dostiže vrhunac tokom rata na Kosovu i NATO-ovog napada na Srbiju 1998–99. godine. Pored stalne

emigracije albanskih govornika i Albanaca iz Beograda u skorijem periodu, primećuje se i trend među Albancima da se nacionalno ne izjašnjavaju ili da se opredeljuju za neki drugi nacionalni identitet u popisima.¹⁵⁵ Naime, na osnovu učesničkog posmatranja i razgovora s lokalnim albanskim stanovništvom došli smo do saznanja da Albanci u Beogradu od 1980. često pribegavaju etničkoj mimikriji i izjašnjavaju se kao Goranci.¹⁵⁶

Veći broj govornika albanskog od pripadnika albanske nacionalnosti u popisima objašnjava se albanskim govornicima nealbanskog etniciteta, kao što su Egipćani i Aškalijske. Ta razlika je posebno primetna u Beogradu u Popisu 2011, prema kome govornika albanskog ima dva puta više nego etničkih Albanaca (Попис 2011, 16, 21; Ђурић et al., 2014, s.98, 151).

Albanski govornici u Srbiji: institucionalna mreža

Prema Popisu stanovništva 2002, bilo je 57.737 albanskih govornika u opštinama južne Srbije, u kojima, kako je već napomenuto, živi većina Albanaca u Srbiji (96.1%); u Preševu čine apsolutnu većinu (97%), u Bujanovcu više od polovine stanovništva (62%), dok u Medveđi čine trećinu (28.67%). Kako Nenadić (2010, 34 – prevod MM) primećuje: „Ove opštine se smatraju nerazvijenima, prema indikatorima kao što su visoka stopa nezaposlenosti i siromaštva, nerazvijena infrastruktura, negativni migracijski trendovi i emigracija stanovništva, nedostatak ljudskih resursa i mnogi drugi društveni problemi“. Većina zaposlenih radi u dva sektora – proizvodnja (npr. duvan, plastika) i obrazovanje (Maksimović, 2015).

Albanska institucionalna mreža nije dovoljno razvijena. Najvažnije albanske ustanove u Srbiji su Ambasada Republike Albanije, obrazovne ustanove (od obdaništa do univerzitetskog nivoa), kao i medijske i političke ustanove. Broj učenika koji pohađaju srpske osnovne i srednje škole na albanskom jeziku je 10.000 (IANS, 2013, 3). U opštini Preševo, ima 11 obrazovnih ustanova: jedna predškolska, osam osnovnih škola (jedna ima nastavu na srpskom, ostale na albanskom), Srednja tehnička škola „Preševo“ (potpuno obrazovanje za sve četiri godine u 39 razreda je na albanskom, a u 4 razreda na srpskom) i Gimnazija „Skenderbeg“ (31 razreda na albanskom, 4 razreda na srpskom).¹⁵⁷ U opštini Bujanovac, ima 15 obrazovnih ustanova: jedno predškolsko (s nastavom na albanskom i srpskom), 11 osnovnih škola (6 s nastavom na albanskom, 4 na srpskom, jedna mešovita), Stručna škola „Sveti Sava“, u kojoj je nastavni srpski, Gimnazija „Sezai Suroi“, s nastavom na albanskom (47 razreda na albanskom). Postoji takođe i Škola za osnovno muzičko obrazovanje s nastavom na srpskom.¹⁵⁸ U Medveđi,

¹⁵⁵ U zvaničnim instrukcijama datim popisivačima na poslednjem Popisu 2011, stoji da prema srpskom Ustavu (УСТАВ 2006), građani nisu obavezni da se izjasne u pogledu religije i etniciteta. Na poslednjem Popisu 2011, 2.23% ukupnog stanovništva nije se izjasnilo u pogledu etniciteta (Ђурић et al., 2014, 114).

¹⁵⁶ Goranci su slovenska muslimanska zajednica koja naseljava područje Gore – tromeđu između Kosova, Albanije i Makedonije; oni govore južnoslovenski dijalekt (Ђурић et al., 2014, 114).

¹⁵⁷ Up. <http://www.presevo.rs/inde x.php/sr-YU /posećen 21.03.2015/>

¹⁵⁸ Up. <http://www.bujanovac.rs /posećen 21.03.2015/>

ima 8 obrazovnih ustanova: obdanište, šest osnovnih škola (3 sa nastavom na srpskom i albanskom, i 3 na srpskom jeziku), Srednja tehnička škola „Nikola Tesla“ (14 srpskih i 4 albanska razreda) (Nenadić, 2010, 34).

Iako su ove opštine etnički mešovite, osnovne škole i donekle srednje škole Bujanovca i Preševa odlikuju se etničkom segregacijom: osnovne škole na srpskom jeziku pohađaju Srbi i Romi, dok Albanci pohađaju albanske jezičke škole; samo se u selima Reljan i Birča nastava odvija na oba jezika pod istim krovom u osnovnim školama (Nenadić, 2010, 34). To znači da učenicima često nemaju priliku da sretnu svoje vršnjake iz drugih etničkih grupa. Za razliku od njih, u opštini Medveđa postoje srpski i albanski razredi u okviru istih osnovnih škola (isto).¹⁵⁹

Srpska omladina iz Bujanovca i Preševa obično nastavlja svoje obrazovanje u Nišu, Beogradu i drugim srpskim gradovima, dok mladi Albanci na dalje obrazovanje najviše odlaze u Prištinu, Makedoniju ili Albaniju (isto). Ipak, Ekonomski fakultet i Pravni fakultet imaju predavanja na srpskom i albanskom, pri čemu je Odsek za albanski jezik smešten u Medveđi (isto). Veoma važan obrazovni centar je Katedra za albanski jezik, književnost i kulturu Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Medijsku situaciju Albanski nacionalni savet ocenjuje kao načelno dobru, budući da brojni mediji emituju na albanskom jeziku: Radio-televizija Preševo, Radio-televizija Bujanovac, Radio Preševo, Radio Bujanovac, zatim privatna televizija Aldi iz Preševa i privatna televizija Spektri iz Bujanovca, koje obe emituju na albanskom jeziku (IANS, 2013, 5). Jedine novine na albanskom su nedeljnik Nacionali, ali su u veoma teškoj finansijskoj situaciji i na ivici opstanka; u početku, novine je podržavalo Ministarstvo kulture Republike Srbije, ali onda je finansiranje prebačeno na Albanski nacionalni savet (isto).¹⁶⁰

Službena upotreba albanskog jezika

Službena upotreba albanskog jezika je, prema izveštaju Albanskog nacionalnog saveta, u nekim segmentima na zadovoljavajućem nivou, dok u drugim još uvek nije su skladu s vrlo naprednim zakonima o zaštiti manjina i manjinskih jezika koje je Srbija usvojila, niti sasvim ispunjava uslove koje propisuje Evropska povelja za regionalne i manjinske jezike, koju su srpski zvaničnici ratifikovali. Budući da postotak albanskog stanovništva u Preševu, Bujanovcu, Medveđi prelazi 15%, zvanični jezici na nivou tih opština su albanski i srpski. Ipak, najvažniji republički zakoni još uvek nisu prevedeni na albanski; izuzetak predstavljaju zakoni poput Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina (IANS, 2013, 6).

Table na državnim ustanovama u Preševskoj dolini, kao ističe Albanski nacionalni savet, napisane su samo na srpskom i ćirilici, uključujući policijske stanice, Republički geodetski zavod, Službu za katastar i kartografiju, Republički Zavod za zdravstveno osiguranje, poreske službe, Nacionalni biro za zapošljavanje i Republički Fond za pen-

¹⁵⁹ Up. <http://www.medvedja.org.rs/posećen> 21.03.2015/

¹⁶⁰ Up. <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Shta-zele-stranke-nacionalnih-manjina/t51926>.
It.html <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/501023/Albanci-na-izbore-na-jugu-Srbije-u-tri-kolone/>
posećen 22.03.2015/

ziona osiguranje. Pored toga, Republički geodetski zavod, medicinske ustanove i policijske stanice izdaju dokumenta samo na srpskom i ćirilici. Registracija preduzeća, sav izborni materijal i glasački registri štampaju se samo na srpskom (IANS 2013, 8). Albanska novorođenčad, kako naglašava Albanski savet, dobijaju izvode iz matičnih knjiga rođenih na srpskom, što dalje uzrokuje brojne greške u ispisivanju originalnih albanskih imena u ličnim kartama i pasošima (isto). Iako je albanski u službenoj upotrebi u opštini Medveđa, prema Albanskom nacionalnom savetu, nijedan od zaposlenih u opštinskoj administrativnoj službi za registraciju nije Albanac; dalje, opštinske odluke i potvrde u Medveđi ne izdaju se na albanskom (isto, 10).

U Izveštaju albanskog nacionalnog saveta tvrdi se da nema albanskih govornika niti prevodilaca u policijskoj administraciji (isto, 8). Ipak, nakon pada Miloševića u oktobru 2000, nova srpska vlada je razvila plan za miroljubivo rešenje krize na jugu Srbije. Počev od 2001, osnovane su etnički mešovite policijske jedinice sačinjene od iskusnih policijskih oficira, od kojih više od pola čine Albanci (Stodiek, 2006, 43–60).

U međuvremenu, u Srbiji je 2008. godine usvojen Zakon o organizaciji sudova i Osnovni sud u Vranju je zaposlio pet sudija albanskog porekla od ukupno 43 sudije. Kako u Pčinjskoj oblasti, kojoj pripada ovaj sud, Albanci čine 25% stanovništva, Albanski nacionalni savet smatra da ovaj postotak albanskih sudija u ukupnom broju sudija još uvek nije zadovoljavajući (IANS, 2013, 6–13).

Sociolingvističko istraživanje

Istraživanje albanskog jezika sprovodi se u okviru pilot-projekta pod nazivom „Višejezičnost u Beogradu danas“, koji je kreirao tim istraživača i saradnika Balkanološkog instituta SANU i Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Do sada su obuhvaćeni mađarski, rumunski i albanski.¹⁶¹ Istraživanje albanskog temelji se na sociolingvističkim

¹⁶¹ Rezultati ovog projekta su predstavljeni u jednom istraživačkom radu i na brojnim naučnim skupovima: (članak) Bálla et al., 2012; skupovi: (prezentacija) Bálla, M., Buljanović, S., Ilić, M. Monolingualism vs. Multilingualism in Belgrade Today: The Domains of Hungarian Language Use“, na skupu: Concepts and Consequences of Multilingualism in Europe 3, 8–11. jun 2011, Pečuj, Mađarska, Osijek, Hrvatska; (prezentacija) Buljanović, S., Balla, M, Ilić, M. Hungarian in Contemporary Belgrade: a Case of Compartmentalised Language?, na skupu: The 19th Sociolinguistics Symposium „Language and City“, 21–24, jul 2012, Berlin, Nemačka; (prezentacija) Buljanović, S., Balla, M., Ilić M. Between the Word of Law and Practice: the Case of Hungarian Speakers in Serbia, na skupu: Conference on minority representation and minority language rights: Origins, experiences and lessons to be learned, 11–14. oktobar 2012, Cluj-Napoci, Romania; (prezentacija) Buljanović S., Ilić M. Hungarian in the linguistic landscape of Serbia: A comparison between Belgrade, Pančevo and Debeljača, na skupu: Theory and Practice of Linguistic Landscape Research on East-Central European Minorities, 23. maj 2013, Budimpešta, Mađarska; (prezentacija) Buljanović, S, Ilić, M. Hungarian in contemporary Belgrade: The role of language ideologies; (prezentacija) Sivački A., Osmani V., Ilić M. Language use and ethnopolitical conflict: The case of Albanian in contemporary Belgrade, na skupu: ICML XIV International Conference on Minority Languages XIV, 11–14. septembar 2013, Grac, Austrija; (prezentacija) Hušanu, M., Sorescu-Marinković A., Mandić M. Comunități românești în Belgrad: privire de ansamblu și perspective de cercetare, на скупку: Al cincilea simpozion international de lingvistica, 27. septembar 2013, Bukurešt, Rumunija; (prezentacija) Sorescu-Marinković A., Hušanu M., Mandić M. Multilingualism and ethnic fragmentation on the European periphery: Romanian language use in the city of Belgrade, na skupu: Borders and Identities 2015: Urban Fragmentation(s), Humboldt University Berlin, 16–19. mart, 2015.

upitnicima koji su podeljeni među govornicima albanskog u Beogradu, pri čemu Egipćani i Aškalije još uvek nisu uključeni. Pored upitnika i kvantitativnog pristupa, koristili smo takođe i metodu učesničkog posmatranja. U svojoj osnovnoj formi, ovaj pristup implicira korelaciju između jezika i društvenih činilaca, kako bi se identifikovao društveni kontekst u kome oni funkcionišu (Filipović, 2009, 24). Upitnik je podeljen na tri dela:

- A. Domeni – upotreba jezika u različitim domenima;
- B. Komunikacija – upotreba jezika u različitim komunikativnim okruženjima;
- C. Stavovi – stavovi prema upotrebi jezika.

Istraživanje je bilo anonimno, a lični podaci su traženi samo radi statističkih analiza, i to godište, pol, obrazovanje, mesto odrastanja i pred-univerzitetskog školovanja, kao i mesto boravka. Govornicima albanskog koji su učestvovali u istraživanju (u daljem tekstu: govornici) ponuđeno je da biraju između dveju jezičkih verzija upitnika, srpske i albanske, kao i između dvaju metoda popunjavanja, on-lajn i štampane. Upitnik sadrži 60 pitanja i mnoga su otvorena; od govornika se traži da napišu odgovor ili komentar, kao što se vidi u primerima ispod:

7. Izbegavam da koristim albanski u javnosti:

◇ da ◇ ne

· Ako „da“, zašto? _____

Da li ima dovoljno programa i kulturnih sadržaja na albanskom, prema vašem mišljenju:

· u Beogradu ◇ dovoljno ◇ nedovoljno ◇ nijedan

· u Srbiji ◇ dovoljno ◇ nedovoljno ◇ nijedan

Da li uvek prelazite na albanski ukoliko se vašoj grupi priključi osoba koja govori albanski?

◇ da ◇ ne

· Zavisí od _____

59. To što imam albansko poreklo i živim u Beogradu mi je samo:

◇ koristilo

◇ štetilo

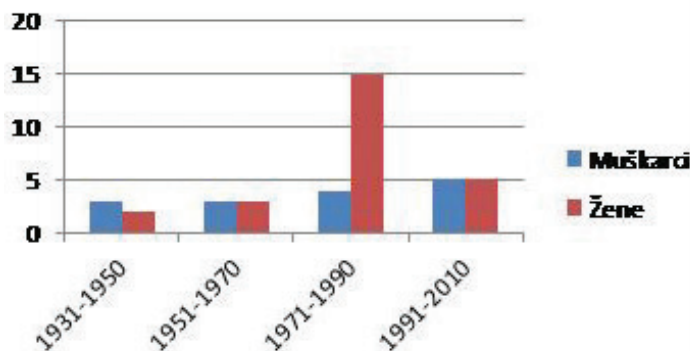
◇ _____

Govornici albanskog: opšti podaci

Upitnik je podeljen između nekoliko grupa albanskih govornika, uglavnom studenata i bivših studenata Odseka za albanski jezik, književnost i kulturu Filološkog fa-

kulteta Univerziteta u Beogradu, njihovih rodaka, prijatelja i poznanika. Do sada je popunjeno 50 upitnika: 35 govornika je izabralo srpski formular, a 15 albanski. Dve glavne uzrasne kategorije su jasno vidljive: mlađi od 30 i stariji od 50, pri čemu preovlađuju studenti i bivši studenti, koji pripadaju prvoj kategoriji. Dalje, pol govornika odgovara distribuciji pola među studentima Filološkog fakulteta: dve trećine ili 34 (68%) čine žene i jednu trećinu muškarci ili 16 (31%). Grafik 1 predstavlja govornike prema godištu i polu, pri čemu je uzrast podeljen na četiri potkategorije; napominjemo da četvoro nije odgovorilo na ova pitanja.

Grafik 1. Govornici prema godištu i polu

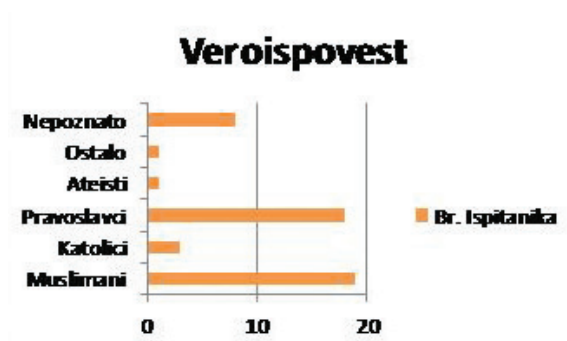
Što se tiče obrazovanja, upitnik je usklađen s obrazovnim sistemom u Srbiji, tako da daje pet različitih kategorija, kao što se vidi dole u Grafiku 2. Analiza pokazuje da ima jednak broj govornika s osnovnoškolskim obrazovanjem i višom školom (4% svaka grupa). S druge strane, govornici sa srednjom školom čine trećinu (27%), dok više od pola ima fakultetsku diplomu (54%), pored govornika (14%) koji nisu odgovorili na ovo pitanje.

Grafik 2. Govornici prema obrazovanju

Veroispovest govornika ne odgovara našim očekivanjima, jer većina Albanaca ispoveda islam. U našem uzorku pak ima skoro podjednak broj muslimana (39%) i pravoslavaca (36%), dok katolika ima značajno manje (6%), zatim dolaze ateisti (4%) i „ostali“ (4%). Religijska pripadnost govornika ne odgovara situaciji na Kosovu i Albaniji; na Kosovu, katolički Albanci čine manje od 5%, a muslimani Albanci 95% albanskog stanovništva; u Albaniji ima oko 60% muslimana, 10% katolika, i manje od 5% pravoslavnih Albanaca (Blumi, 2007, 213; Popis stanovništva u Albaniji 2011). Veliki postotak pravoslavaca među albanskim govornicima u pretežno pravoslavnom Beogradu može se objasniti na sledeći način: (i) neki od govornika su srpskog porekla ili (ii) dolaze iz mešovitih brakova između Srba i Albanaca.

Grafik 3. Govornici prema veroispovesti

Odgovori o mestu boravka u detinjstvu i tokom školovanja vrlo su raznovrsni; najveći broj govornika odrastao je u Beogradu (40%), zatim u južnoj Srbiji (22%), drugim delovima Srbije (14%), Kosovu (3%), te u Makedoniji i Crnoj Gori (1%, svaki).

Grafik 4. Govornici prema mestu boravka tokom detinjstva i školovanja pre fakulteta

Naše istraživanje pokazuje da je albanska manjina u Beogradu verovatno prilično asimilovana, jer niko od govornika nije naveo nijedan tipičan albanski običaj niti ritual koji izvode u krugu porodice, niti tradicijski albanski praznik koji slave, osim održanja jezika i verskih obreda, koji se ne mogu smatrati tipično albanskim nego ili delom muslimanske ili hrišćanske kulture.

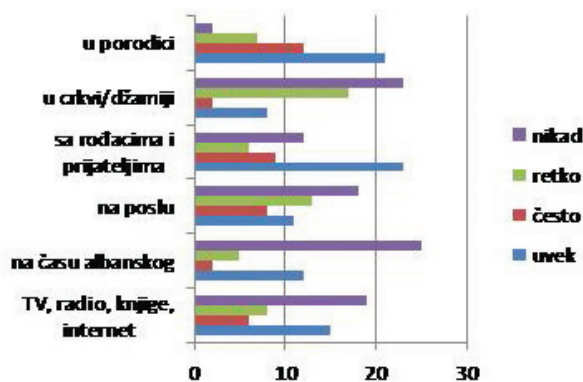
Domeni upotrebe albanskog jezika

Za razliku od južne Srbije, gde je u tri opštine albanski zvanični jezik, i gde stoga ima mnogo formalnih i neformalnih mesta u kojima se okupljaju albanski govornici, u Beogradu je situacija bitno drugačija. Postoje zapravo tri mesta na kojima se albanski govornici okupljaju: Katedra za albanski jezik, književnost i kulturu na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Bajrakli džamija i Ambasada Republike Albanije. Govornici su istakli da je Katedra jedino mesto gde mogu dobiti literaturu na albanskom.¹⁶² Neočekivano, jedan govornik je pomenuo i lokalni kafić u Beogradu u kome se govori albanski jezik. Dalje, iznenađujuće veliki broj (skoro četvrtina) govornika uvek koristi albanski na poslu (22%), što ukazuje na njegovo povećano prisustvo u javnosti. To je posebno zanimljivo ako se posmatra iz perspektive našeg istraživanja, prema kome skoro trećina (30%) smatra da je njihovo znanje albanskog izuzetno ili prilično korisno, a druge dve trećine govornika smatra da im znanje albanskog nije korisno u Beogradu.

Albanski u Beogradu se koristi mahom u privatnim domenima, kao krug porodice i prijatelja. Naime, polovina govornika uvek koristi albanski s članovima porodice i prijateljima (46%, odnosno 42%), što je u suprotnosti s drugom polovinom koja nikad ili vrlo retko koristi albanski u ovim kontekstima (36%, odnosno 18%). Prema tome, iako kompartmentalizovan i nevidljiv u javnosti, albanski se još uvek koristi u krugu porodice i prijatelja. Grafik 5 pokazuje broj govornika prema svakom domenu i učestalost upotrebe jezika.

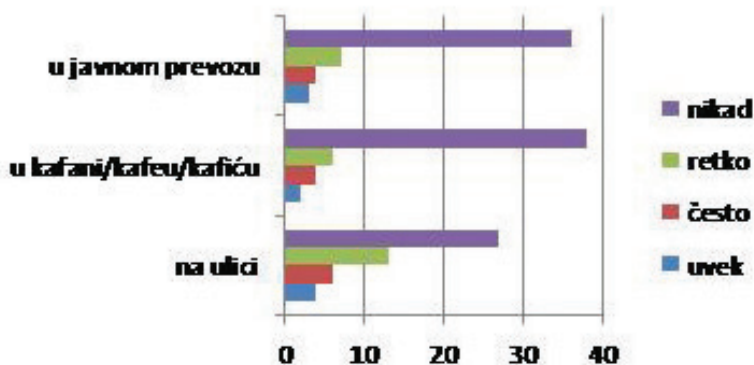
¹⁶² Incijativu da se otpočne studije „etnografije, jezika i govora Arbanasa i balkanskih Turaka“ pokrenuo je 1907. godine Jovan Cvijić, rektor Univerziteta u Beogradu, koji je bio posvećen ideji da „naši lingvisti sastave gramatiku [arbanaškog] i sakupe arbanaški folklor“. U akademskoj godini 1920/21, Henrik Barić je počeo da vodi kurs istorijskih studija albanskog jezika u okviru indoevropskih jezika; kurs je dobio naziv Istorija i gramatika arbanskog jezika. U periodu 1923–26, Henrik Barić je objavljivo naučni časopis pod nazivom *Arhiv za arbanašku starinu*, i sakupljao je veliki broj dela lokalnih i stranih autora na albanskom jeziku; pored toga, on je osnovao bibliotečku arhivu. Barić je osnovao 1925. godine Seminar arbanaške filologije na Filozofskom fakultetu i postavljen je za njenog prvog šefa. On je sastavio Rečnik srpskog ili hrvatskog i albanskog jezika (1950) i Istoriju albanskog jezika (1959). Od 1960, Katedra za albanski jezik i književnost nastavila je da radi u okviru Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, prvo kao Katedra za albanski jezik i književnost, a zatim kao Katedra za albanski, jezik, književnost i kulturu. Danas, Katedra ukupno 54 kursa: 34 obavezna stručna kursa i 20 fakultativnih, pri čemu svake godine studije upiše otprilike 10 studenata.

Grafik 5. Domeni i učestalost upotrebe albanskog jezika

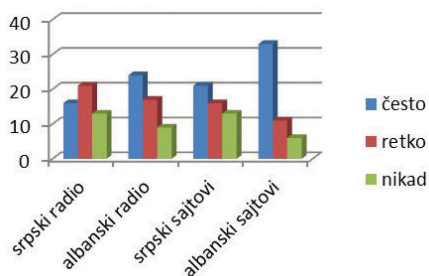
Veliki broj govornika nikad ne koristi albanski u javnom prevozu, na ulicama ili na mestima za zabavu, kao što su kafići, kafane, restorani, i slično. Suprotno tome, jedna četvrtina govornika je izjavila da uvek ili često koriste albanski na ovim javnim mestima, kao što se vidi u Grafiku 6 ispod:

Grafik 6. Upotreba albanskog na javnim mestima

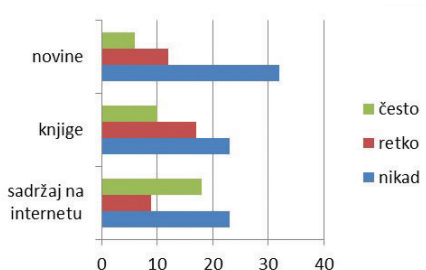

Sledeća dva grafika prikazuju izbor jezika u različitim medijima, bilo štampanim bilo elektronskim. Grafik 7 pokazuje da su onlajn sadržaji najpopularniji, što se odražava u najvećem postotku onih koji redovno čitaju onlajn albanske tekstove (36%), u poređenju s onima koji čitaju knjige (20%) i novine na albanskom (12%) (Grafik 8).

Grafik 7. Srpski i albanski u izboru radio i onlajn sadržaja

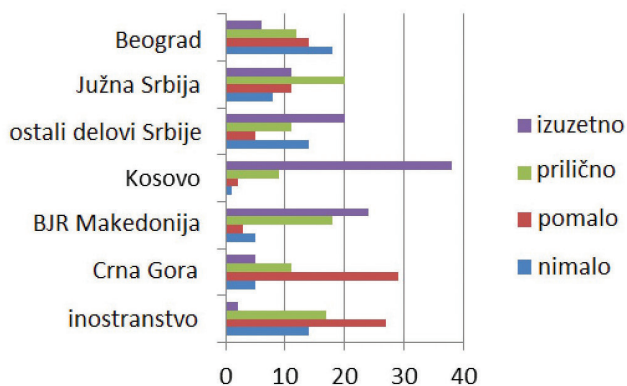
Grafik 8. Upotreba različitih medija na albanskom

Samo je jedna trećina odgovorila na pitanje o albanskom TV programu, tako da se ovaj uzorak ne može smatrati reprezentativnim, ali napominjemo da mali broj govornika (12%) često gleda TV na albanskom. Pokazalo se da je engleski najčešće korišćen za podešavanja na mobilnim telefonima, budući da je više od pola (56%) izabralo engleski kao operativni jezik, dok manji broj koristi albanski (8%) ili srpski (13%).

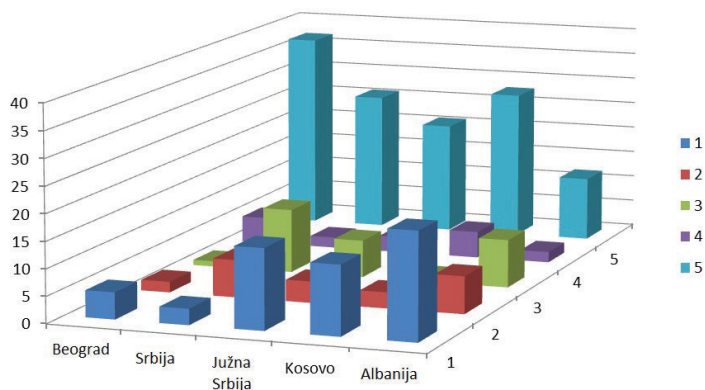
Posebno je zanimljivo videti šta govornici misle o upotrebnoj vrednosti albanskog u različitim mestima i područjima. Oni smatraju da je albanski izuzetno koristan na Kosovu (76%), zatim u Makedoniji (48%), centralnoj Srbiji (40%), južnoj Srbiji (15%), što zapravo ne odgovara brojčanom prisustvu Albanaca u pomenutim oblastima. Verovatno govornici koriste srpski u srpskim jednojezičnim i dvojezičnim oblastima, kao što je južna Srbija. Prikaz odgovora dat je u Grafiku 9 ispod:

Grafik 9. Upotrebna vrednost albanskog prema oblastima iz ugla govornika

Drugačija slika se dobija kada se posmatra stepen emotivne vezanosti govornika za različita mesta u kojima se albanski govori ili kao manjinski ili kao većinski jezik. U ovom slučaju, većina je emotivno najjače vezana za Beograd (74%), zatim slede Kosovo (56%) i Srbija (52%). Budući da zanemarljivo mali broj govornika potiče s Kosova, mi pretpostavljamo da govornici Kosovo doživljavaju kao važan centar albanske kulture. Prema tome, jasno je da su govornici skoro podjednako vezani za svoju domovinu (Srbiju) i mesto koje doživljavaju kao centar svoje etničke kulture (Kosovo). Na drugoj strani skale je donekle iznenađujuće Albanija (40% govornika je izabralo odgovor „1 – nisam uopšte vezan/a“). Pored toga, jedna trećina (30%) izjavila je da su najmanje vezani za južnu Srbiju, a zatim veliki broj nije uopšte vezan ni za Kosovo (26%). Ovi podaci se mogu objasniti time da su govornici u velikom broju slučajeva druga generacija Albanaca u Beogradu, čije su veze s mestom porekla roditelja oslabile. Pregled odgovora dat je u Grafiku 10 ispod. Govornici su bili upitani da ocene nivo svoje emotivne vezanosti za određeno mesto na skali 1–5 (1 – nimalo (svetlo plavo); 2 – pomalo (ljubičasto); 3 – srednje (zeleno); 4 – veoma (crveno); 5 – izuzetno (tamno plavo)):

Grafik 10. Emotivna vezanost govornika za različite oblasti/zemlje u kojima se govori albanski

Jezik i etno-politički sukob

Kao što smo pokazali, nema mnogo prilika da se koristi albanski u Beogradu, jer ga ljudi uglavnom ne znaju i ne postoje neformalna mesta u kojima se on govori. Jedno od naših pitanja je bilo da li govornici izbegavaju da koriste albanski na javnim mestima. Istraživanje je pokazalo da ukoliko ima sagovornika koji govore albanski, onda oni uglavnom slobodno govore na javnim mestima. Za nas neočekivano, samo jedna trećina (27%) je izjavila da izbegava da koristi

albanski na javnom mestu, dok je preostalih dve trećine govornika (73%) izjavilo da se ne ustručava da ga govori. Ipak, kada se upoređi sa istraživanjem mađarskog i rumunskog u Beogradu, jasno je da je procenat onih koji se osećaju slobodnim da koriste mađarski i rumunski na javnim mestima veći za 20% od onih koji govore bez ustručavanja albanski, tj. 98% mađarskih govornika i 90% rumunskih govornika.¹⁶³ Jedan od govornika je komentarisao da je jedan od glavnih razloga za upotrebu albanskog na javnim mestima bez obzira na kosovski sukob to što je „teško [za ne-govornike] da prepoznaju koji je to zapravo jezik“.

Kada smo pitali direktno govornike da navedu situacije u kojima su bili ugroženi ili se osećali neprijatno dok su govorili albanski, oni su uglavnom odgovorili da nije bilo takvih situacija; ukupno 90% govornika nije doživelo nikakve neprijatnosti. Jedan govornik je rekao da su bili upozoreni da ne govore glasno albanski neposredno pre fudbalske utakmice između Srbije i Albanije, koja se igrala 16. oktobra 2014. u Beogradu.¹⁶⁴ Ostali govornici navode npr. preteće mejlove „verovatno od drugara sa studija s drugih odseka [Filološkog fakulteta] koji su videli koji jezik studiram i pisali mi mejlove“. Pored toga, jedan govornik je izjavio da jedan od njegovih prijatelja ne dozvoljava da se pomeni albanski u njegovom prisustvu. U skladu s gore iznetim zapažanjem da Beograđani ne mogu da prepoznaju albanski kada se govori glasno na javnom mestu, iznenađujuće veliki broj govornika, tj. jedna trećina (30%), rekli su da koriste albanski kao „tajni jezik“ na javnom mestu. Razlozi koje su navodili su varirali, ali je većina objasnila da koriste albanski kada ne žele da ih neko u njihovom okruženju razume, dok je jedan govornik rekao da govori albanski kada vidi „lepu srpsku devojkicu“. Dalje, govornici albanskog porekla su pitani da li im je njihovo poreklo koristilo ili štetilo u Beogradu. Prema odgovorima jasno je da to zavisi od ličnog iskustva, jer je 15% govornika izabralo opciju

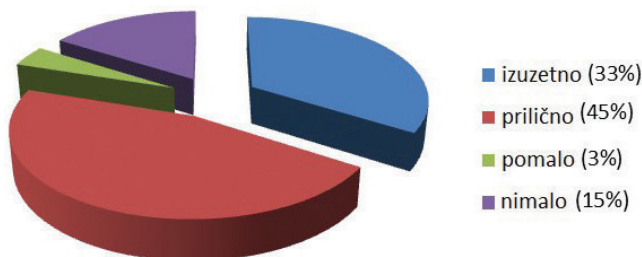
¹⁶³ Podaci su dati na osnovu preliminarne analize upotrebe mađarskog i rumunskog jezika u Beogradu.

¹⁶⁴ Fudbalski meč između Srbije i Albanije (UEFA Euro 2016 kvalifikacije) održao se u Beogradu 16. oktobra 2014. Nakon serije incidenata na terenu i izvan njega, meč je prekinut: srpski navijači su bacali baklje i druge objekte na teren, a onda je u jednom trenutku na stadion uleteo dron koji je nosio zastavu Velike Albanije, što je izazvalo nasilne reakcije među igračima i navijačima oba tima. Meč je izazvao ozbiljno pogoršanje albansko-srpskih odnosa: usledila je serija napada na albanske civile u Srbiji, kao i na grčko pravoslavno stanovništvo u Albaniji. Pošto su albanski igrači odbili da nastave meč nakon što je prekinut, UEFA je kaznila oba tima i naredila im da igraju sledeće dve utakmice bez navijača. Vebsajt ESPN: <http://www.espnfc.us/european-championship-qualifying/story/2088456/qualifier-in-serbia-abandoned-because-of-drone-carrying-albanian-flag>; Website B92: http://www.b92.net/eng/news/ crimes.php?yyyy=2014&mm=10&dd=16&nav_id=91921; Vebsajt The Times of Change: <http://www.thetoc.gr/eng/news/article/albanian-extremists-terrorize-greek-minority-village> /posećen 22. juna 2015/ Zanimljivo je da Albanija igrala protiv Portugala jedan mesec ranije 7. septembra 2014, i tada su komentari na srpskim sportskim sajtovima bili preovlađujuće pozitivni, nakon što je nacionalni tim Albanije pobedio; navodimo samo neke od fraza koje su čitaoci koristili u komentarima „naša braća“, „komšije“, i sl. (up. http://sport.b92.rs/sport/komentari.php?nav_id=897149 /posećen 22. maja 2015/

„samo koristilo“, 18% „samo štetilo“, dok su ostale dve trećine (67%) izabrali „ostalo“.

Ispitivanje u kojoj meri se sukob odrazio na status govornika albanskog u Beogradu, pokazalo je da je većini (78%) kosovski sukob otežao položaj i upotrebu albanskog u javnosti, što ukazuje da je status albanskih govornika u Beogradu osetljiv i zavisian od sukoba na Kosovu, kao što se vidi u Grafiku 11 ispod. Govornici su u svojim komentarima ukazali na dva bitna vida ispoljavanja agresije izazvane sukobom na Kosovu: (i) oblici etničke diskriminacije u poslovnom ili društvenom okruženju (npr. među vršnjacima); (ii) javno ispoljavanje netolerancije u obliku grafita ili u novinskim/internet člancima.

Grafik 11. Uticaj sukoba na Kosovu na status govornika i upotrebu albanskog u Beogradu

Govornici su posebno naglasili da antialbanski i nacionalistički grafiti na ulicama Beograda deluju preteće i ugrožavaju ih. Važno je naglasiti da su antialbanski grafiti direktno povezani s krizom na Kosovu (npr. grafit *Smrt Šiptarima* odnosi se na kosovske Albance).¹⁶⁵

Iako možda nije očigledan uticaj sukoba na Kosovu na status govornika i upotrebu albanskog u Beogradu, nikako ga ne treba potceniti. Treba se samo podsetiti dveju nedavnih epizoda. Prva se odnosi na nasilje na Kosovu koje je počelo 17. marta 2004, i koje je bilo usmereno protiv Srba i drugih ne-Albanaca, kao i pravoslavnih verskih

¹⁶⁵ *Shqip(ë)tar* je albanski etnonim (endonim) koji Albanci koriste kada referišu na sebe i svoju zajednicu. Kada se *Šiptar* koristi u južnoslovenskim jezicima, smatra se da je pežorativan i spada u politički nekorektan govor. Zvaničan termin stoga je Albanac (Wilmer, 2004, 100; Zdravković, 2005, 230). Ipak, treba razlikovati požorativnu upotrebu ovog etnika u zvaničnom, medijskom i nacionalističkom diskursu, od njegove upotrebe u oblastima koje zajedno naseljavaju Srbi i Albanci, posebno na Kosovu i Metohiji, gde je on u srpskim seoskim govorima običan etnik, koji nije ekspresivno markiran (Ilić, 2007, 151). Prema etnološkinji Sanji Zlatanović (2005, 88) termin Šiptar u srpskim govorima u Vitini na Kosovu znači ili uopšteno 'Albanac' ili specifičnije 'Albanac musliman', dok se etnik *Latin* (ili *Rimokatolik*) odnosi na 'Albanac katolik'. Ipak, u slučaju srpskih grafita upotreba etnika Šiptar je izrazito pežorativna.

objekata.¹⁶⁶ Nemiri na Kosovu izazvali su nasilne reakcije u Srbiji, kada su džamije u Beogradu i Nišu zapaljane, prozori Islamske zajednice u Novom Sadu razbijeni, mnoge male radnje za koje se pretpostavlja da pripadaju Albancima demolirane. Druga epizoda koja pokazuje kako sukob na Kosovu deluje na međuetničke odnose u Srbiji odnosi se na gore pomenutu fudbalsku utakmicu između Albanije i Srbije, koja se igrala u oktobru 2014. u Beogradu.¹⁶⁷ Incidenti koji su se dogodili na terenu i stadionu, među kojima je najprovokativniji bio dron sa zastavom Velike Albanije s Kosovom, isprovocirali su zatim seriju napada na Albance koji žive u Srbiji; i obrnuto, ti sukobi u Beogradu su izazvali napade na grčko pravoslavno stanovništvo koje živi u Albaniji. Uopšte uzev, status albanskog i muslimanskog stanovništva u Beogradu se pogoršao kao rezultat ovih dešavanja.

Završna razmatranja

Rad istražuje višejezične prakse, jezičke ideologije i njihovu vezu s etno-političkim sukobom, tako što koristi primer albanskog jezika u Beogradu. S jedne strane, Beograd je tipična evropska prestonica s preovlađujućom jednojezičnom ideologijom. Ipak, zbog društveno-ekonomske krize i ratnog perioda devedesetih, Beograd je imao drugačiji razvoj od većine evropskih prestonica. S tim u vezi, upotreba albanskog jezika mnogo je složenija za analizu nego upotreba nekog drugog manjinskog jezika, i to najpre zbog srpsko-albanskog sukoba koji je eskalirao 1998–1999. na Kosovu, i koji je još uvek nerešen do današnjih dana.

Studije konflikta pokazuju da su kolektivni identitet i sukob usko povezani, pri čemu jezik često ima veoma važnu ulogu u sprečavanju, razvoju i zaustavljanju sukoba; i obrnuto, upotreba jezika može zavisiti od sukoba. Slučaj albanskog u Beogradu jeste još jedna priča o međusobnoj zavisnosti sukoba i jezika. Sociolingvističko istraživanje pokazuje da je upotreba albanskog i status albanskih govornika u Beogradu složen. Skoro polovina govornika je odrasla u Beogradu (40%), za njim sledi južna Srbija (22%), dok je samo mali broj odrastao na Kosovu (3%). Iznenađujuće je veliki postotak pravoslavnih govornika albanskog (36%), koji je skoro isti kao broj muslimana (39%), što pokazuje da u mnogim slučajevima albanski govornici u Beogradu potiču iz etnički mešovitih porodica.

Upotreba albanskog je kompartmentalizovana i svedena na nekoliko domena, kao što su krug porodice i prijatelja, Katedra za albanski na Univerzitetu u Beogradu i Bajrakli džamija. Prema našem istraživanju, jedna polovina govornika koristi često jezik u krugu porodice i prijatelja, a druga polovina koristi srpski u svakom domenu. Albanska manjina u Beogradu je, dakle, skrivena; govornici ili jezik koriste mahom u privatnim domenima ili prolaze kroz proces zamene jezika srpskim u svim domenima. Naše istraživanje pokazuje da je albanska manjina u Beogradu prilično asimilovana, jer nijedan

¹⁶⁶ Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi: <http://www.osce.org/fom/30265?download=true> (pp. 15) /posećen 27. januara 2015/

¹⁶⁷ Vidi fusnotu 14.

od govornika nije naveo nijedan tipičan albanski običaj ili ritual koji se izvodi u krugu porodice.

Veliki broj govornika je rekao da nikad ne koristi albanski na javnom mestu, na ulicama, u kafeima, kafanama, itd. Jedna trećina je rekla da izbegava da koristi albanski u javnosti. Ipak, ako dobije priliku, većina albanskih govornika slobodno koristi albanski na javnom mestu bez obzira na kosovski sukob. Mnogi koriste albanski kao svoj „tajni jezik“, onda kada ne žele da ih razumeju ljudi iz njihovog okruženja. U mnogim komentarima govornici su istakli kako Srbi uglavnom ne poznaju albanski i ne mogu ga prepoznati kada ga čuju na nekom javnom mestu.

Posebno je bilo zanimljivo videti šta govornici misle o korisnosti svog znanja albanskog; naime, većina smatra da im znanje albanskog vrlo malo ili nimalo koristi na jugu Srbije, u Beogradu, Crnoj Gori ili u inostranstvu, što su ili srpske jednojezične ili dvojezične sredine. S druge strane, što se tiče emotivne povezanosti, dve trećine govornika doživljava Beograd kao mesto za koje su najviše vezani, slede Srbija i Kosovo, za koje je izuzetno vezano više od polovine ispitanika. Ovi podaci pokazuju da je domovina (Srbija) podjednako važna za albanske govornike kao i mesto koje se doživljava kao etnički centar (Kosovo). Kada su upitani da li im je albansko poreklo i znanje albanskog koristilo ili štetilo u Beogradu, skoro podjednak broj je odgovorio samo koristilo (15%) i samo štetilo (18%), dok su ostali izabrali „ostalo“, što pokazuje da to zavisi od ličnog iskustva.

Sukob na Kosovu, koji je dostigao vrhunac tokom poslednje dve decenije, odrazio se u velikoj meri na poziciju govornika i otežao je upotrebu albanskog na javnim mestima u Beogradu. Govornici su posebno istakli da ih ugrožavaju grafiti na beogradskim ulicama koji su nacionalistički ili neprijateljski prema Albancima. Druge forme diskriminacije su manje zastupljene, a to su pritisak i antialbanski sentiment koji dolaze od vršnjaka, zatim iz poslovnog ili privatnog kruga. Na kraju, iako je upotreba albanskog jezika u Beogradu u velikoj meri otežana zbog sukoba na Kosovu, mi tvrdimo da pored traume i netolerancije postoji značajan potencijal za poboljšanje međuetničke tolerancije i višejezičnosti u gradu.

Literatura:

ВУЧИНА СИМОВИЋ, И., ФИЛИПОВИЋ, Ј. (2009). *Етнички идентитет и замена језика у сефардској заједници у Београду*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

ЂУРИЋ, В., ТАНАСКОВИЋ, Д., ВУКМИРОВИЋ, Д. (2014). *Етноконфесионални и језички мозаик Србије*. Београд: Републички завод за статистику.

ЗЛАТАНОВИЋ, С. (2005). Свакодневица у енклави. *Гласник Етнографског института САНУ* 53, 83–92.

ПОПИС СТАНОВНИШТВА 2011. *2011 Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији. Вероисповест, матерњи језик и национална припадност по општинама и градовима*. 2013. Београд: Републички завод за статистику.

- УСТАВ 2006 – Устав Републике Србије
<http://www.predsednik.rs/mwc/pic/doc/Ustav%20Srbije.pdf>
- BALLA, M., BULJANOVIĆ, S., ILIĆ, M. (2012) Domains of Hungarian Language Use in Belgrade.
Jezikoslovlje. 13 (2), 571–588.
- BARIĆ, H. (1950) *Rečnik srpskoga ili hrvatskoga i arbanskoga jezika* I. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.
- BARIĆ, H. (1959) *Istorija arbanskog jezika*. Sarajevo: Naučno društvo Bosne i Hercegovine.
- BLUMI, I. (2007) Albanian Catholic and Muslim communities in Kosovo and Macedonia. In Polzer, M., Devetak, S., Toplak, L., Unger, F., Eder, M. (ur.) *Religion and European Integration. Religion as a Factor of Stability and Development in South Eastern Europe*. Proceedings of contributions from the Maribor Symposium 2005. European Academy of Sciences and Arts, 211-227.
- BUNESCU, I. (2014) *Roma in Europe: The Politics of Collective Identity Formation*. Ashgate.
- CSERGO, ZS. (2007). *Talk of the Nation. Language and Conflict in Romania and Slovakia*. Cornell University Press.
- FILIPOVIĆ, J. (2009). *Moć reči: Oglеди iz kritičke sociolingvistike*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- FOUCAULT, M. (1994). *Znanje i moć*. Zagreb: Globus.
- GAL, S. (1979). *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. Academic Press INC.
- GAL, S. (1993). Diversity and contestation in linguistic ideologies. German-speakers in Hungary. *Language in Society*, 22, 337–359.
- GUPTA, A., F. (2000). Bilingualism in the cosmopolis. *International Journal of the Sociology of Language*. 143: (1), 107–120.
- IANS (2013) *Izveštaj albanskog nacionalnog saveta o nadziranju implementacije Evropske povelje za regionalne i manjinske jezike: Report of the National Council of Albanian National Minority in Monitoring of the Implementation of European Charter for Regional or Minority Languages*. [Online] Bujanovac: National Council of Albanian National Minority in the Republic of Serbia.
 Available from:
<http://www.knsh.org/Portals/0/Plani/Report%20of%20the%20National%20Council%20of%20Albanian%20National%20Minority%20in%20Monitoring%20of%20the%20Implementation%20of%20European%20Charter%20for%20Regional%20or%20Minority%20Languages.pdf> [Accessed: 23 June, 2015]
- ILIĆ, M. (2007). A Shift in Ethics. The Serb/Albanian conflict in the vernacular discourse of a conjurer from Kosovo. *Zeitschrift für Balkanologie* 43 (2), 145–167.
- KASTRATI, J. (2000). *Historia e albanologjisë (Vëllimi i parë 1497 – 1853)*. Tiranë: Argeta/LMG.
- KORDIĆ, S. (2010). *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux.

KYMLICKA, W. (2001). *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.

MAKSIMOVIĆ, I. (2010). Economic Effects of Development of Higher Education in Bujanovac and Preševo. *Higher Education in Bujanovac and Preševo. Feasibility Study on the Opportunities for Higher Education Development in South Serbia*. Belgrade: Centre for Non-Violent Resistance and Centre for Education Policies, 37–52.

LAW 2010. Law on Official Use of Languages and Alphabets. *The Official Gazette of the Republic of Serbia* 101/2005, 30/2010. (In Serbian: Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma; *Službeni glasnik republike Srbije* br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05, 30/10; see also www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/zakoni/Zakon_sluzbenoj_upjezika_pisma.pdf) [Accessed: 23 June, 2015]

MARUSHIAKOVA, E. et al. (2001). *Identity formation among the minorities in the Balkans: The case of Roma, Egyptians and Ashkali in Kosovo*. Sofia: Minority Studies Society Studii Romani.

MILROY, J., MILROY, L. (1985) *Authority in language: Investigating language prescription and standardisation*. London: Routledge & Kegan Paul.

NENADIĆ, D. (2010). Description and Brief History of Preševo, Bujanovac and Medveđa. *Higher Education Development in Preševo and Bujanovac. Feasibility Study on the Opportunities for Higher Education Development in South Serbia*. Belgrade: Centre for Non-Violent Resistance and Centre for Education Policies, 31–36.

POPULATION CENSUS IN ALBANIA 2011. Summary available at: http://www.instat.gov.al/media/177358/njoftim_per_media_-_fjala_e_drejtore_t_e_instat_ines_nurja_per_rezultatet_finale_te_census_2011.pdf. Last visited on 10 July 2015.

PERUNIČIĆ, A. J. (2015). Minority languages in formal education in Serbia. Presentation given at the XV International Conference on Minority Languages, May 28-30, 2015 at the Faculty of Philology University of Belgrade.

SMITH, D. (1998). Language and Discourse in Conflict and Conflict Resolution. In Wright, S. (ur.) 1998. *Language and Conflict. A Neglected Relationship*. Multilingual Matters, 18-42.

STODIEK, TH. (2006). *The OSCE and the Creation of Multi-Ethnic Police Forces in the Balkans*. CORE Working paper 14. Hamburg: Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 43-60. Available from: http://ifsh.de/file-CORE/documents/CORE_Working_Paper_14.pdf [posećen 23. juna 2015]

WRIGHT, S. (ur.) (1998). *Language and Conflict. A Neglected Relationship*. Multilingual Matters.

ZDRAVKOVIĆ, H. (2005): *Politika žrtve na Kosovu: Identitet žrtve kao primarni diskurzivni cilj Srba i Albanaca u upornom sukobu na Kosovu*. Belgrade.

ZEMON, R. Istorija identiteta Aškalijs. *Interkulturalizam i Bolonja proces*. Available from: http://www.coe.int/t/dg4/education/ibp/source/2.0_ashkali_serbian_corr.pdf [posećen: 23. juna 2015]

Marija Mandić

Ana Sivački

Faculty of Philology

University of Belgrade

Language Use and Ethno-political Conflict: The Case of Albanian in Contemporary Belgrade

Abstract:

The use of Albanian in Belgrade and particularly its dependency on the Serbian-Albanian conflict in Kosovo is *discussed herein*. *The paper initially gives* an overview of the Albanian minority in Serbia, its demographics, institutions and language use. Drawing on the results of the sociolinguistic survey carried out among the Albanian speakers in Belgrade, the paper then analyses use of Albanian and its dependence on the ethno-political conflict.

Key words:

sociolinguistics, conflict studies, Albanian language, Belgrade, language use, language ideology, conflict in Kosovo, multilingualism

SADRŽAJ:

Reč urednika: Neki drugačiji odnosi 7

Čija je to zemlja?

Uspostavljanje srpsko-albanskog neprijateljstva

Aleksandar Pavlović: *Od junaka do divljaka: Albanci u srpskom herojskom i nacionalnom diskursu od sredine osamnaestog do početka dvadesetog veka.....* 15

Srdan Atanasovski: *Proizvođenje Stare Srbije: stopama putopisca, tragom folklor.....* 35

Milan Miljković: *Prilog analizi medijskih predstava o Albancima u srpskoj štampi 1912–1913* 55

Ana Petrov: *„Balkan balkanskim narodima“: evolucionizam, rasizam i kolonijalizam u srpskim naučnim i političkim diskursima pre Drugog svetskog rata* 75

Vladan Jovanović: *„Rekonkvista Stare Srbije“: o kontinuitetu teritorijalne i demografske politike na Kosovu* 95

Jugoslovenski pokušaj: albansko-srpski odnosi u ukrštenoj perspektivi

Agron Bajrami: *Novine u državnoj i nacionalnoj službi* 117

Atdhe Hetemi: *Viđeni tuđim očima: reprodukcija orijentalizama i interni balkanizam među Albancima i Južnim Slovenima u bivšoj Jugoslaviji.....* 131

Marjan Ivković, Tamara Petrović Trifunović i Srdan Prodanović: *Srpsko-albanski odnosi u socijalističkoj Jugoslaviji: protesti na Kosovu i teret sistemske legitimizacije.....* 153

Čemu učimo nova pokolenja?

Srpsko-albanski odnosi u udžbenicima

Aleksandra Ilić Rajković: *Albanci i srpsko-albanski odnosi u srpskim udžbenicima (1887-1987).....* 177

Esilda Luku: *Albansko-jugoslovenski odnosi (1945-1948) i njihovo predstavljanje u albanskim udžbenicima za osnovnu i srednju školu* 197

Nailje Malja-Imami: Školstvo na albanskom jeziku na Kosovu i jugu Srbije (1945-2015)	211
Škeljzen Gaši: Rat na Kosovu 1998-1999. u udžbenicima istorije na Kosovu i u Srbiji	229

Ko su manjine i gde? Izazovi življenja među većinskim Drugim

Armanda Hisa: Srpsko-albanski mešoviti brakovi: kada patrijarhalnost lomi barijere nacionalizma	243
Marija Mandić i Ana Sivački: Jezik i etno-politički sukob: Slučaj albanskog u savremenom Beogradu	261
Inis Škreli: Srpsko-crnogorska manjina u Skadru: izazovi identiteta	283

Intelektualci i rat: posrednici (ne)nacionalne pravde

Rigels Halili: „Mi, sinovi nacije“ – intelektualci kao generatori albanskih i srpskih nacionalnih ideja i programa	301
Predrag Krstić: Intelektualna obrada „Kosova“: srpske recepcije, resignacije i reakcije	319
Gazela Pudar Draško: Simbolika nemoći: intelektualci i srpsko-albanski odnosi u postjugoslovenskom kontekstu	337

Ubi me prejaka reč: pisci na borbenim linijama nacije

Sasa Ćirić: Figura drugog kao otvoreni projekat, na primeru albanskih autora iz Albanije i sa Kosova	359
Basri Ćaprići: Neprijatelji i ljudi	375
Anton Berišaj: Književnost kao ratni diskurs: Albanski i srpski pisci u „ratu rečima“	391

Ima li saradnje posle svega: kulturne i političke prakse preko granice

Jelena Lončar: Kulturna baština na Kosovu: Podsticanje isključivanja kroz inkluzivno zakonodavstvo	409
Ana Birešev: „Licem u lice“: srpsko-albanska kulturna saradnja u medijskom diskursu	429
Adriana Zaharijević: Zajednica rasposedovanih: Ženska mirovna koalicija	449